

רח' המ"ג 5 ירושלים
www.erezhemdah.org
halachapsuka@erezhemdah.org

פסקי דין אקטואליים
בענייני חושן משפט

ב"ה, עיה"ק ירושלים ת"ו

גליון מספר 53, יח בטבת תשס"ט

האם לגורם שיפוטי כללי, יש סמכות להתערב בסכסוכים פנימיים של ארגונים שיש להם חוקים משל עצמם? שאלה זו צריכה להישאל בכמה מישורים: האם ארגון שיש לו חוקים משלו, רשאי להעמיד לו גוף שיפוטי משל עצמו? במידה ואין גוף שכזה - מיהו הגוף השיפוטי שיכריע בסכסוכים פנימיים של אותו ארגון? עד כמה כפוף בית הדין לחוקים הפנימיים של כל ארגון? אנו מביאים השבוע שני פסקי דין העוסקים בחלק מהשאלות האלו. כמובן, שניתן להשליך שאלה זו למישור רחב יותר ולתהות, האם המדינה יכולה להחשב כגוף ארגוני, שרשאי למנות לו גוף שיפוטי משל עצמו. שאלה זו לא נידונה במסגרת פסקי הדין, ומקומה בדיון רחב יותר, בהקשר של 'ערכאות של גויים' וכדומה. כיוון שקיבלנו שתי תגובות ארוכות למדי לפסקי הדין שבגליון הקודם, החלטנו לקצר בחלק פסקי הדין, ולהוציא רק שני תקצירים של פסקי דין בגליון זה. כרגיל, נשמח לקבל פסקי דין נוספים, על מנת שנוכל לפרסמם בעתיד. תגובות ופסקי דין יש לשלוח לכתובת halachapsuka@gmail.com.

המערכת:

הרב יואב שטרנברג

הרב עידו הבר, הרב אייל פישלר, הרב עקיבא כהנא

פסקי הדין המתפרסמים ב'הלכה פסוקה', אינם מבטאים את עמדת בית הדין 'משפט והלכה בישראל', וכמו כן אין לראות בפרסומם משום ייעוץ הלכתי או משפטי. מטרת הפרסום היא לעורר דיון הלכתי בין הקוראים.

למעוניינים לעשות מנוי (חינם) לבטאון, נא לשלוח מייל לכתובת: halachapsuka@erezhemdah.org

HalachaPsuka.googlepages.com בקרו באתר הלכה פסוקה

רוצים לחתום חוזה לפי ההלכה?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל"

טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

העקרונות ההלכתיים העולים מפסקי הדין בגליון

1. בית דין שפסק בהרכב חסר / בית הדין הגדול

- א. ארגון שיש לו מערכת חוקים מקומית משלו, לצורך התנהלותו, רשאי לקבוע כי פרשנות חוקים אלו תהיה בידי מוסדות משלו, ולא בידי בית דין.
- ב. באותו אופן, יש לארגון שכזה לקבוע בית דין שידון בסכסוכים פנימיים משלו.
- ג. גוף שקיבל סמכות לפרש חוקים, אין בסמכותו להחליט החלטות שאינן בגדר פירוש לחוק, אלא בגדר 'חידוש'.
- ד. בהעדר גוף שיפוטי פנימי, או במקרה שהגוף השיפוטי אינו יכול לדון חוזרת סמכות השיפוט לידיו של בית דין הדן על פי דין תורה.

2. סמכות בית הדין לפרש תקנות / בית הדין האזורי תל אביב

- א. כאשר בית דין מפרש תקנות מקומיות של ארגון מסויים, אין בסמכותו לפרש, אלא על פי לשון התקנות, ולא בהתאם לטובת הארגון או שיקולים מעין אלו.
- ב. תקנה שנתקנה עבור כל חברי ארגון מסויים, כל חברי הארגון כפופים לה, ללא יוצא מן הכלל.
- ג. אף אם יש נימוקים סבירים לקבוע, כי לאנשים מסויימים לא נתקנה התקנה, אם הללו לא הוצאו מן הכלל במפורש בתקנה, חלה התקנה גם עליהם.

בית הדין הרבני הגדול

פד"ר כרך ז עמ' 225 - 271

בית דין שפסק בהרכב חסר

תיאור המקרה

התובעים הם חברים בארגון פוליטי. לארגון זה ישנה חוקה, המגדירה, בין השאר, כיצד נבחרת ועידת הארגון, שהיא הגוף העליון בארגון, מיהו בית הדין של הארגון ומיהי הועידה הקובעת את פירוש חוקת הארגון.

מרכז הארגון בחר באופן מסויים את חברי ועידת הארגון. התובעים טוענים כי החלטה זו נעשתה באופן שאינו תואם את חוקת הארגון, אבל הועידה לפירוש החוקה, קבעה כי החלטת המרכז אינה סותרת את החוקה.

התביעה

התובעים טוענים, כי הדיון צריך להתקיים בפני בית הדין האזורי, ולא בפני בית הדין של הארגון. מנגד, טוענים נציגי הארגון, כי לארגון ועידה לפירוש החוקה ובית דין, וסמכותם בלעדית, ולכן אין מקום לפסיקה של בית הדין האזורי.

פסק הדין

דעת הרוב היתה שעל הדיון להתקיים בבית הדין האזורי. דעת המיעוט היתה שבית הדין של הארגון הוא שמוסמך לדון בשאלה זו.

הנימוקים

סדר הדברים לביור פסק הדין:

א. בידי מי נמצאת ההחלטה לפירוש החוקה?

ב. האם ועדת פירוש החוקה מוסמכת לדון בנדון דידן?

א. פרשנות חוקת הארגון

על פי האמור בחוקת הארגון, הגוף המוסמך היחיד לפרש את חוקת הארגון הוא ועדת פירוש החוקה. הרשב"א בתשובה (חלק ד סימן שח) כותב:

שאלת: הנה שכתבו בני העיר בתקנותיהם, שיהא נידון כל ענין התקנה, וכל לשון מסופק שבה, כאשר אדון להם

אני. אם יש לי רשות לדון באומד, כפי מה שיראה לי בתיקון הענין, או דוקא כמשמעות הלשון?

תשובה: אילו כתבו כל ענין מחודש, וכל לשון מסופק יהא נידון על פי פלוני, היה לך לדון הענין המחודש, לפי מה

שיראה לך, שיהא בו תקון ענין התקנה, והלשון המסופק, לפי מה שיהא דעתך נוטה בו במשמעותו. וכבר ידעת,

שהנהגתי אני כן במקומי, להסתלק מן הספיקות. אבל אלו שכתבו כל ענין התקנה, וכל לשון מסופק, יהא נידון

ע"פ פלוני, אי אפשר לדונו לרצונך, אלא כפי מה שיראה בדעתך, לדון אותו מתוך הלשון. שהם לא שמו בידך,

אלא לדון מה שהוא נמצא כתוב בספר התקנה. ועוד, שלא אמרו שיהא נידון כאשר תאמר, אלא כאשר תדון.

הרשב"א מסביר, שאם הסמכות שהוקנתה לבורר היתה להחליט מדעתו, הרי שבכל מקום ספק, היתה

לבורר סמכות להחליט על פי הנראה לשיקול דעתו האישית. אולם, אם הסמכות שהוקנתה לבורר היתה

לפרש את התקנה, שוב אין הבורר רשאי להחליט מדעתו, אלא רק כפרשנות ללשון התקנה.

לכן, אילו היתה טענה כלפי ועדת פרשנות החוקה, שהם פירשו את החוקה באופן לא נכון, הרי שהחלטת

ועדת הפרשנות היתה מחייבת. אולם, הטענה של התובעים היא כי אין שום אפשרות לפרש את החוקה

באופן שקבעה ועדת החוקה. דהיינו שועדת פרשנות החוקה חרגה מתפקידה. טענה מעין זו היתה צריכה להתברר בבית הדין של הארגון. ולא בבית דין אזורי כלשהו. בסמכות בית הדין של הארגון לקבוע כי החלטת וועדת פרשנות החוקה היתה בגדר פירוש, או שועדת הפרשנות חרגה מסמכותה, ולהחזיר את הדיון לוועדת פרשנות החוקה.

ב. סמכות ועדת פרשנות החוקה לדון בעניין מחדש

בנקודה זו נחלקו הדעות בבית הדין.

על פי חוקת הארגון, בוועדת פרשנות החוקה חברים 7 חברים. אלא שאם נקבעה ישיבה והוזמנו אליה כל חברי הוועדה, אלא שחלקם לא הגיעו לאחר שעה משעת הפתיחה המיועדת, ניתן לקבל החלטה בהשתתפות רבע מחברי הוועדה לפחות.

בפועל, הוועדה התחילה לפעול בשעה הייעודה, כאשר היו רק שני חברים. השנים צירפו אליהם שלישי, וקיבלו החלטה לפיה הכרעת מרכז הארגון כשרה על פי החוקה. ברור כי ההחלטה הראשונית שנעשתה על ידי וועדת פרשנות החוקה, לא היתה חוקית, שהרי לא השתתפו בה מספיק חברים.

השאלה העומדת בפני בית הדין היא, האם רשאית הוועדה להתכנס כעת מחדש, על מנת לקבל החלטה על ידי כל חברי הוועדה.

דעת הרוב היתה, שוועדת פרשנות החוקה אינה יכולה לקבל החלטה חדשה בשאלת מינוי חברי ועידת הארגון. טענתם מבוססת על תשובת המהרלב"ח (קונטרס הסמיכה).

המהרלב"ח דן במעשה שנעשה על ידי זקני צפת, שהתכנסו והחליטו לסמוך את מהר"י בי רב, ולהפוך אותו לדיין סמוך. דעת המהרלב"ח היתה, שאין תוקף להסמכה זו, בין השאר מפני שהסמכה זו לא נעשתה על ידי כל חכמי ארץ ישראל, שהרי חכמי ירושלים, למשל, לא הוזמנו בכלל לדיון. והוסיף המהרלב"ח:

ולא לבד אותה הסכמה שהסכימו לשעבר אינה קיימת מטעם רוב, אלא שאפילו עתה ירצו לשאת ולתת עמנו בדין ולשמוע טענותינו ולהודיע לנו ראיותיהם... אין הסכמתם קיימת מטעם רוב. וזה שעתה כבר הם נוגעים בדין הזה, והם קרובים אצל עצמם, דכסיפא להו מילתא למיהדר ממאי דהסכימו בראשונה, ולא יקבלו שום טענה לחזור בהם... ולא משום דחשיד דעביד הכי בכוונה, אלא משום דהורה בראשונה נראה לו הדין כמו שפסק...

כלומר, כאשר דיינים פסקו פעם בדין, והפסק בטל מפני שלא נעשה על פי כללי הפסיקה, אין דיינים אלו רשאים לחזור ולשבת באותו דין ולפסוק בו מחדש, כי הבעת הדעה וההכרעה על ידם בפסק הראשון, עלולה להטות את דעתם עכשיו לעבר דעתם הראשונה, ותקשה עליהם לחזור בהם, והרי הם בבחינת נוגעים בדבר, שאין דעתם נקיה ממשוא פנים לצד אחד של השאלה.

ואמנם, מהר"י בירב בתשובתו לקונטרס של המהרלב"ח חלק עליו, אבל דעת פוסקים רבים כדעת המהרלב"ח, וכן עיקר.

נמצא, שחברי הוועדה שנתנו את ההחלטה הראשונה, הרי הם כדיינים פסולים ואינם יכולים לחזור ולקבל החלטה. וכיוון שהם נפסלו, נשאר רק ארבעה חברי ועדה, ושוב אין מספיק חברים כדי לקבל החלטה בעניין זה.

בהעדר וועדה לפירוש חוקה, הרי הגורם המוסמך הוא בית דין של תורה, שהרי החוקה אינה מסמיכה בפירוש אף גורם אחר לפרש את החוקה.

דעת המיעוט היתה, שיש לתת לוועדת הפרשנות להחליט מחדש, משני נימוקים:

ראשית, אף שחוקת הארגון קובעת שישנם שבעה חברים בוועדת פירוש החוקה, ברור שלא צריך בכל החלטה את דעת כולם. שהרי, אם עברה שעה ממועד הישיבה, מספיקה החלטה של חלק מחברי הוועדה. ולכן, אף אם נאמר שחברי הוועדה שקיבלו החלטה פסולים לדון, סוף סוף, שאר חברי הוועדה יכולים לקבל החלטה.

שנית, נראה שחברי הוועדה שקיבלו את החלטה הראשונה, לא נפסלו לדון. מה שכתב המהרלב"ח, שדין שדן כבר אינו יכול לחזור ולדון, הוא רק כאשר השאלה היא שאלה של דין תורה, והדין עלול להחזיק בעמדתו הראשונה, כדי שלא יאמרו שטעה בדין. אבל במקום שאין שאלה של דין, אלא רק החלטה כפי נטיית דעתם של הדיינים, גם לדעת המהרלב"ח אין בזה בעיה, שכן דין יכול לומר שעלה במחשבתו הרצון לזכות את הראשון, ובסופו של דבר, זיכה את השני, ואין בזה מקום לבושה.

כך מבואר להדיא בקונטרס ההמשך שכתב המהרלב"ח. המהרלב"ח כותב, שדיינים שפסקו על פי שמיעת צד אחד, שוב אינם יכולים לחזור ולדון במעמד שני הצדדים, משום שהם נוגעים בדבר, להחזיק בדעתם הראשונה. אבל אילו היו מתכנסים מחדש כל חכמי ארץ ישראל, היו יכולים לקבל החלטה ולסמוך את מהר"י בי רב, כי ההחלטה לסמוך אדם, היא החלטה של שיקול דעת בלבד, ואין בה עניין ליטעות.

בנדון דידן, חברי הוועדה אינם יכולים ליטעות, שהרי מה שיפרשו, הוא הופך למשמעות המחייבת של החוקה. ואמנם, יתכן ששאר חברי הוועדה יקבעו, כי הפירוש שקבעו חברי הוועדה בהחלטה הראשונה היתה בגדר 'חידוש' ולא בגדר 'פירוש', אבל החלטה זו אינה מסורה לחברי הוועדה עצמם, אלא רק לבית הדין של התנועה. וברור שבית דין שהוכח שטעה, רשאי לחזור ולדון במקרה, ואין אומרים שבית הדין נוגע, שהרי נקבע באופן חד וחלק שהפסק הראשון היה טעות, ושוב הדיינים אינם יכולים לחזור על הפסק הראשון.

הרב י. קוליץ, בית הדין האזורי תל אביב

פד"ר כרך ז עמ' 324 - 331

סמכות בית הדין לפרש תקנות

תיאור המקרה

התובעים הם חברים בארגון פוליטי. לארגון זה ישנה חוקה, המגדירה, בין השאר, כיצד נבחרת ועידת הארגון, שהיא הגוף העליון בארגון, מיהו בית הדין של הארגון ומיהי הועידה הקובעת את פירוש חוקת הארגון.

על פי חוקת הארגון, ועידת הארגון היא המוסד העליון של הארגון. ועידה זו צריכה להיבחר על פי הכללים הבאים: (א) הבחירות לועידה הן אישיות (ב) שיטת הבחירות והתקנון יקבעו על ידי חברי מרכז הארגון (ג) חברי הועידה יבחרו בהצבעה בקלפי.

חברי המרכז החליטו, כי חברי הוועד הפועל של הארגון, יהיו חברי הועידה מתוקף תפקידם, ללא בחירות.

התביעה

התובעים טוענים, כי החלטת חברי המרכז סותרת את החוקה, ולכן איננה תקפה.

תשובת הנתבעים

חברי המרכז טוענים, כי להחלטתם יש תוקף משתי סיבות:

ראשית, על פי האמור לעיל, שיטת הבחירות והתקנון ייקבעו על ידי חברי המרכז. ולכן יש להם זכות מלאה להחליט כפי שקבעו.

שנית, גם אם לשון החוקה אינה מתאימה, ברור שטובת הארגון דורשת שחברי הוועד הפועל יהיו חברים בוועידת הארגון.

פסק הדין

בית הדין קיבל את עמדת התובעים.

הנימוקים

סדר הדברים לביור פסק הדין:

א. האם בית הדין מוסמך לקבל החלטה הסותרת את החוקה?

ב. האם החלטת מרכז הארגון תואמת את החוקה

א. סמכות בית הדין

הרשב"א בתשובה (חלק ד סימן שח) כותב:

שאלת: הנה שכתבו בני העיר בתקנותיהם, שיהא נידון כל ענין התקנה, וכל לשון מסופק שבה, כאשר אדון להם אני. אם יש לי רשות לדון באומד, כפי מה שיראה לי בתיקון הענין, או דוקא כמשמעות הלשון?
תשובה: אילו כתבו כל ענין מחודש, וכל לשון מסופק יהא נידון על פי פלוני, היה לך לדון הענין המחודש, לפי מה שיראה לך, שיהא בו תקון ענין התקנה, והלשון המסופק, לפי מה שיהא דעתך נוטה בו במשמעותו. וכבר ידעת, שהנהגתי אני כן במקומי, להסתלק מן הספיקות. אבל אלו שכתבו כל ענין התקנה, וכל לשון מסופק, יהא נידון ע"פ פלוני, אי אפשר לדונו לרצונך, אלא כפי מה שיראה בדעתך, לדון אותו מתוך הלשון. שהם לא שמו בידך, אלא לדון מה שהוא נמצא כתוב בספר התקנה. ועוד, שלא אמרו שיהא נידון כאשר תאמר, אלא כאשר תדון.

משמעות דברי הרשב"א היא, שלבית הדין אין סמכות לקבוע מי צודק בנדון דידן, אלא על סמך פרשנות חוקת הארגון. טענתם של הנתבעים, לפיה טובת העניין דורשת שחברי הועד הפועל יהיו גם חברי הוועידה, יתכן שהיא נכונה, אך היא בוודאי איננה רלוונטית.

ב. סמכות מרכז הארגון בקביעת חברי הוועידה

הוויכוח העיקרי בין הצדדים נוגע בשאלה, האם בסמכות חברי המרכז לקבוע כי אדם מסויים או קבוצת אנשים מסויימת תבחר חברים בוועידה, שלא באמצעות בחירות אישיות. הבעיה נובעת מסתירה בין שני סעיפים בחוקת הארגון - מחד, חוקת הארגון קובעת, כי חברי הוועידה ייבחרו בבחירות אישיות. מאידך, חוקת הארגון קובעת כי שיטת הבחירות נקבעת על ידי חברי המרכז. היה מקום לומר, שכיוון שטובת הארגון דורשת, שחברי הועד הפועל יקבלו מינוי לוועידת הארגון בלא בחירות, הרי שהסעיף הקובע כי חברי הוועידה צריכים להיבחר בבחירות אישיות, אינו חל על חברי הוועד הפועל.

בית הדין דחה טענה זו. בתשובת הרא"ש (כלל ו סימן ל) נכתב:

תקנה שעושים בני העיר בסתם, כל בני העיר בכלל, אף על פי שעשאוה לצורך המס, ויש מבני העיר שאין פורעים מס, כיוון שלא הוציאו שום אדם.

הרא"ש קובע, שאע"פ שהתקנה היתה לצורך המס, ויש מקום לומר שלא נתקנה אלא למשלמי המס, בכל זאת, אם לא הוציאו את אלו שאינם משלמי מס מכלל התקנה, נכללים הם בכלל התקנה. חוקת הארגון קובעת, שחברי הוועידה נבחרים בבחירות אישיות. אין איזכור לאף חבר ארגון, שיש לו רשות להיבחר בדרך אחרת. אף שיתכן שההגיון מחייב שחברי הועד הפועל לא יכללו בסעיף הקובע כי חברי הוועידה נבחרים בבחירות אישיות, הרי מתשובת הרא"ש נלמד, שהגיון בלבד לא מספיק, וצריך שתהיה התייחסות מפורשת כדי להוציא מישהו מהכלל.

גם הטענה כי לחברי המרכז ניתנה הסמכות לקבוע כי חלק מצירי הוועידה יתמנו ללא בחירות, אינה מתקבלת. סמכות חברי המרכז היא לקבוע שיטת בחירות, אך לא להעניק מינויים ללא בחירות.

תגובות לפסקי הדין בגליון הקודם

פסק הדין בנושא: החזרת צ'קים כבסיס לטענת מחילה

בפסק הדין נקבע כי: "פשוט בנידוננו, העובדה שסיכמו ביניהם בהצעת המחיר על סך 23,800 ₪, משמעותה שמוסכם על שני הצדדים, שהתובע לא יוכל לדרוש סכומים נוספים עבור העבודות בגינה, אלא אם כן יאשר זאת הנתבע מראש".

בפסק הדין מבואר, שהיה מדובר בהצעת מחיר מפורטת, הכוללת את סך העבודות שהתחייב התובע לבצע עבור הנתבע. לעניות דעתי, משמעות הדברים היא, שכל עבודה שבוצעה מעבר לסיכום שסוכם מראש, אינה חלק מההסכם שבין הצדדים. ממילא, דינה כעבודה שבוצעה בלי הסכם מראש, שנידונה בחושן משפט סימן שעה.

אף אם נאמר שמשמעות ההסכם היא, שהנתבע לא מעוניין בעבודות נוספות, לכל היותר יהיה דין התובע כמי שירד לשדה שאינה עשויה ליטע ונטעה (שזה בודאי גם כן בניגוד לרצונו של בעל הבית), שגם אם לא מקבל את שכרו, מקבל את הפחות שבין השבח וההוצאה. (וגם בזה יש לדון, שכן סוף כל סוף על פניו מדובר בעבודות הנחשבות לשדה העשויה ליטע). אם בעל הבית לא מעוניין בעבודה זו עליו לומר לקבלן שיקח בחזרה את מה שעשה, אך אם הוא משתמש בדברים שנעשו מעבר לסיכום מראש, עליו לשלם עליהם, וכפי שפסק הרמ"א (חושן משפט סימן רסד סעיף ד):

שכל אדם העושה עם חבירו פעולה או טובה, לא יוכל לומר בחינם עשית עימדי הואיל ולא צויתיד, אלא צריך ליתן לו שכרו.

אמנם נראה שבית הדין היה מודע לחיוב התשלומין, אלא שטען, שהתובע מחל על החיוב של הנתבע כלפיו. אך זאת מנין לדיינים? פעמים רבות שמעתי על מקרים בהם בעל מקצוע עשה מלאכה מעבר למה שסוכם מראש ודרש עליה תשלום. מבית הדין משמע שלמרות שלא הייתה טענת מחילה מפורשת יש כאן דברים שבליבו ובלב כל אדם שלאחר סיכום מפורש מוחלים על מה שמעבר לכך וזה תמוה. המחילה קיימת על העבודות שסוכם עליהם המחיר, גם אם מקובל לשלם עליהם מחיר גבוה, אבל לא על עבודות שלא סוכם עליהם מראש, והראיה שמי שעשה פעולה לחברו ללא סיכום מראש צריך לשלם לו עליה ואין כאן מחילה, כמבואר לעיל.

אף אם היה ספק בדבר קיומה של המחילה, הרי היות וחיוב התשלומין הוא ברור מדין נהנה, והמחילה היא ספק, כבר הוכיח בית הדין בהמשך הפסק, שבמצב כזה לא אומרים המוציא מחברו עליו הראיה, ואין ספק מחילה מוציא מידי ודאי חוב.

לכן העובדה הפשוטה שקבע בית הדין, ללא הבאת כל הוכחה או תמיכה בפוסקים, שבעל מקצוע העושה עבודות מעבר למה שסוכם עליהם בודאי מחל על התשלומים המגיע עבור עבודות אלו, תמוהה בעיני. אם הנתבע לא מעוניין לשלם על כך, עליו לבקש מבעל המקצוע שיקח את עבודתו בחזרה. גם העובדה שלא תבע סכומים אלו עד לאחר שהסתכסכו ביניהם, אינה מהווה ראיה על המחילה, כמבואר בשו"ת חתם סופר חו"מ סימן קי"ט, והובא בפת"ש סימן רמ"ו ס"ק ד.

(הרב אריה כץ, דיין בבית הדין 'משפט והלכה בישראל')

פסק הדין בנושא: תשלום שכר תיווך בעיסקה שלא נכרתה

ברצוני להעיר על פסק הדין האמור, כעורך דין המתעסק בתחום הנדל"ן ובחוזים. נכון הוא, כי יש עורכי דין המתעסקים גם בתיווך, וניתן לומר, כי חלק מהעבודה של עורך הדין היא למצוא את העמק השווה בין הצדדים. אך התפקיד הראשי של עורך הדין אמור להיות מציאת מסגרת עסקית ומשפטית נכונה המתאימה ללקוחו ומגינה עליו, והמבטאת את רצון הצדדים לעסקה - כפי שהוא בא לידי ביטוי בסופו של דבר, בחוזה. לדידי, המשא ומתן בדרך לחוזה בין הצדדים אמנם לוקח בחשבון את הרצון שלא להכשיל את העסקה, אך זהו שיקול שאינו מעצם התפקיד, אלא הוא 'מקרה' בתפקיד. תפקידו העיקרי של עורך הדין הוא לעשות את כל הבדיקות המשפטיות וכן ללוות את העסקה גם לאחר חתימת ההסכם ועד לסיומה. מהאמור עולה, כי הגדרת מרכיב התיווך כעיקרי אצל עורכי הדין נראה הגדרת רחבה מדי.

עם זאת אין ספק, כי יש לברר מהו הנוהג בנושא שכר טירחה בעסקה שלא עולה יפה. מסופקני, אם ניתן להגדיר נוהג אחיד כיום. על פי נסיוני, ניתן לומר באופן כללי, כי במקרה שהמשא ומתן בין הצדדים לא עלה יפה, הרי שאם הלקוח יערוך עסקה אחרת, במקום העיסקה הראשונה, שלא יצאה לפועל, עורכי הדין נוטים לגלם את שכר טרחתם בגין העסקה הראשונה בשכר הטרחה של העסקה השנייה. אך אם הלקוח לא ערוך עסקה נוספת, עורכי הדין נוטים לקבל שכר טרחה חלקי בגין העסקה שלא יצאה לפועל. שכר הטרחה נע במקרים אלו בד"כ ב-1/3 עד 1/2 משכר הטרחה הרגיל + הוצאות (חנניה גוגנהיים, עו"ד).

שער לדין

מבוא לדיני השבת אבידה - מהו יאוש

השאלה הבסיסית הנוגעת לאדם הרואה אבידה היא - האם הוא חייב ליטול אותה על מנת לשמור עליה עבור הבעלים ולהכריז עליה, או שמא הוא רשאי ליטול את האבידה לעצמו. האם זו אבידה (שחייבים להשיבה) או מצויאה (שהוא יכול ליטול לעצמו).

כפי שנראה לקמן, השאלה המרכזית, אם כי לא היחידה, המבדילה בין אבידה למצויאה היא האם הבעלים התייאשו. טרם שנעסוק בשאלה כיצד ניתן לדעת אם הבעלים התייאשו או לא, נקדיש את הגליון הנוכחי להבנת מהותו של היאוש.

הגמרא בבבא קמא (סו.) דנה בשאלה, מדוע יאוש קונה בגזילה. משמעות העובדה שיאוש קונה בגזילה היא, שהגזלן אינו צריך להחזיר את החפץ בעצמו לבעלים, אלא הוא צריך להחזיר את שווי החפץ בשעת הגזילה. הגמרא מתלבטת אם יאוש קונה מדאורייתא או מדרבנן. הגמרא אומרת, שהסיבה לומר שיאוש מועיל מן התורה היא, שכשם שיאוש מועיל באבידה, ומוציא את החפץ מרשות בעליו, כך גם בגזילה. הסיבה לומר שיאוש אינו מועיל מן התורה היא, שבאבידה החפץ הגיע ליד המוצא בהיתר, ואילו בגזילה החפץ הגיע באיסור. התוספות שם (ד"ה כיון) מוכיחים מדברי הגמרא שיאוש אינו כמו הפקר. אילו יאוש היה הפקר, טוענים התוספות, לא היה משנה אם החפץ הגיע ליד המוצא בהיתר או באיסור.

נתיבות המשפט (סימן רסב סק"ג) מסביר, שיאוש דומה להפקר לשיטת רבי יוסי. המשנה בנדרים (מג.) דנה במי שהדיר את חברו בהנאה, דהיינו שלחברו אסור להנות ממה ששייך למדיר. לדעת חכמים, אם למודר אין מה לאכול, רשאי המדיר להפקיר אוכל, והמודר יאכל אותו. אולם, לדעת רבי יוסי ההפקר אינו מאפשר למודר לאכול. הגמרא מסבירה, שטעמו של רבי יוסי הוא:

קסבר הפקר כמתנה, מה מתנה עד דאתיא מרשות נותן לרשות מקבל, אף הפקר עד דאתי לרשות זוכה.

דהיינו, ההפקר אינו מוציא את החפץ מרשות הבעלים לגמרי, אלא רק מאפשר לאחרים לזכות בו. אבל כל זמן שלא זכה אחר, הרי החפץ של הראשון. ולכן, אם המודר יקח את האוכל שהפקיר המדיר, הוא עדיין לוקח אוכל מן המדיר.

לגבי הפקר, הלכה כחכמים. אבל נתיבות המשפט מסביר, שהמנגנון של יאוש דומה לזה של הפקר אליבא דרבי יוסי - היאוש אינו מוציא את החפץ מרשות הבעלים, אבל הוא מאפשר לאחרים לזכות בחפץ.

לאחר שהסברנו את טיבו של היאוש, נסביר מדוע כאשר החפץ הגיע ליד המוצא באיסור, הוא אינו יכול לקנותו כשהבעלים מתייאש. מדברי התוספות נראה, שהם הבינו שהיות שהיאוש אינו פעולה קניינית, הוא זכות שהתורה יוצרת - התורה אומרת, שאם הבעלים התייאשו, אחר יכול לזכות בחפץ. והפה שאסר הוא הפה שהתיר - התורה יצרה את הזכות, והגבילה אותה בכך שהחפץ יגיע ליד הזוכה בהיתר.

אולם, הרמב"ן מביא הסבר אחר. הרמב"ן (מלחמות ה', בבא מציעא יד: מדפי הרי"ף) כותב, שכאשר המוצא מצא את החפץ והרים אותו על מנת להשיבו לבעלים, הוא מיד התחייב לשמור על החפץ כדין שומר אבידה. חפץ ברשות שומר נחשב כאילו הוא ברשות בעליו, ולכן האבידה כאילו ברשות הבעלים. הרמב"ן סובר, שיאוש אינו מועיל ברשות הבעלים. דהיינו, לפי הרמב"ן לא האיסור הוא שגורם שהמוצא אינו יכול ליטול את החפץ לאחר יאוש, אלא חיוב ההשבה הוא שגורם זאת. ובגלל חיוב ההשבה היאוש אינו מועיל. אולם, כאמור לדברי התוספות הטעם הוא אחר, ובאמת מדברי התוספות בכמה מקומות נראה שיאוש מועיל גם כשהחפץ נמצא ברשות הבעלים.

משפט והלכה בישראל | בית דין לענייני ממונות שע"י "ארץ חמדה"

למחלוקת הרמב"ן והתוספות יש מספר נפקא מינות, כפי שנראה בגליונות הבאים.

עת לדון

איחור בהחזרת בגד מכיבוס

הרב ארי סט

אדם מסר למכבסה חליפה לניקוי יבש כדי שתהיה מוכנה לחתונת אחיו. הובטח לו כי אכן החליפה תהיה מוכנה עד התאריך המבוקש – בוקר יום החתונה. בתאריך שנקבע ניגש בעל החליפה למכבסה ולתדהמתו היא סגורה. בשיחה טלפונית מתברר לו שחליפתו אמנם מוכנה אך מכיוון שבעל המכבסה בחופשה הוא יוכל לקבל את החליפה רק למחרת. בלית ברירה נאלץ בעל החליפה לשכור חליפה לערב החתונה. עתה הוא תובע מבעל המכבסה את הסכום בו שכר את החליפה וכן הוא מסרב לשלם לבעל המכבסה את עלות ניקוי החליפה. בעל המכבסה אינו מעוניין לשלם לתובע על שכירות החליפה ומלבד זאת הוא תובע מהלקוח תשלום עבור ניקוי החליפה.

לפנינו שני נושאים לבירור: א. תביעת הלקוח מבעל המכבסה תשלום עבור שכירות החליפה. ב. תביעת בעל המכבסה מהלקוח תשלום עבור ניקוי החליפה.

א. תשלום עבור שכירות החליפה.

בשכירות פועלים הכלל הוא שפועל יכול לחזור בו בחצי היום וידו על העליונה. דין זה נלמד מהפסוק 'כי לי בני ישראל עבדים' - עבדי הם ולא עבדים לעבדים (בבא מציעא, י). אמנם בדבר האבוד, כגון תזמורת שנשכרה לנגן בחתונה (או פועל שנשכר להביא חלילים לספוד למת, כדוגמת המשנה) אסור לפועל לחזור בו, ואם חזר בו רשאי בעל הבית לשכור פועל אחר על מנת שלא תאבד מלאכתו. כך מפורש במשנה (שם עה:):

שכר את החמר ואת הקדר להביא פרייפרין וחלילים לכלה או למת, ופועלין להעלות פשתנו מן המשרה, וכל דבר שאבד, וחזרו בהן - מקום שאין שם אדם, שוכר עליהן או מטען.

המשנה אומרת, שבמקרה של פועל שחוזר במקום דבר האבד, רשאי בעל הבית לשכור פועלים אחרים על חשבון הפועל שחזר. בגמרא (עה.) נאמר:

עד כמה שוכר עליהן? - אמר רב נחמן: עד כדי שכרן.

הרא"ש (שם סימן ו) מסביר, שכוונת רב נחמן היא, שבעל הבית רשאי לגבות מהפועל הראשון סכום הכפול מסכום השכירות שסוכם עם הפועל הראשון, ולשלמו לפועל השני. היה מקום לומר שהמקרה הנדון אינו דומה לדין דבר האבד מכיוון שבעל המכבסה ניקה את החליפה משא"כ בתזמורת שלא הופיע לחתונה. אבל בכל זאת נראה שהמקרים שווים מכיוון שבעל המכבסה לא עמד בתנאי השכירות שנקבעו, ולא העמיד את החליפה לרשות התובע בבוקר החתונה, כך שלמעשה הוא לא עשה את הנדרש ממנו, ובעצם חזר בו במלאכת דבר האבד.

עוד היה מקום לומר, שכל חיובו של בעל המכבסה היה לנקות את החליפה, ואת זאת הוא עשה בזמן. העובדה שבעל המכבסה לא פתח את המכבסה ביום החתונה, תחשב כרק כגזילה, וכגזלן, יכול בעל המכבסה להסתפק בהחזרת החליפה לבעליה. אילו היינו מפרשים כן, נמצא שבעל המכבסה ביצע את כל המוטל עליו, ואינו צריך לשלם על שכירת החליפה על ידי בעל החליפה. אבל למעשה אין לומר כן. קצות החושן (סימן שלג סק"ג) כותב, שחיובו של פועל בדבר האבד לשלם לפועלים שישכור בעל הבית במקומו, איננו מדיני נזיקין, שהרי מדובר בנזק עקיף. החיוב נובע מהתחייבות שנוטל על עצמו כל פועל, לייצר ולהעמיד לבעל הבית את מבוקשו עד כדי כפל שכרו. גם בנידון דידן חלק מהתחייבות המכבסה היתה להעמיד את המכבסה פתוחה בבוקר יום החתונה.

לכן נראה שיש לחייב את בעל המכבסה לשלם לתובע את סכום השכירות של החליפה בתנאי שסכום זה אינו עולה פי שניים מסכום עלות הניקוי.

ב. תשלום עבור ניקוי החליפה

נכון הדבר שהתובע לא היה מעוניין כלל בניקוי של חליפה שתחזור אליו לאחר מועד החתונה. אבל חליפה זו היתה זקוקה לניקוי - כך בוודאי חשב התובע, שמסר אותה למכבסה. ולכן נראה שדינו של בעל המכבסה הוא כיורד לשדה חברו שלא ברשות, והשדה היא שדה הראויה ליטע. בעניין זה אומרת הגמרא (בבא מציעא קא.):

איתמר, היורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות, אמר רב: שמין לו, וידו על התחתונה. ושמאל אמר: אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנוטעה. אמר רב פפא: ולא פליגי; כאן - בשדה העשויה ליטע, כאן - בשדה שאינה עשויה ליטע.

כלומר, בשדה העשויה ליטע משלם בעל השדה לפועל כפי שנהוג לשלם לשאר הפועלים במדינה על מלאכה זו (רש"י שם ד"ה 'גלית'). עוד אומרת הגמרא, שבשדה שאינה עשויה ליטע יכול בעל השדה לומר לפועל טול עצך ואבניך, אבל בשדה העשויה ליטע נחלקו הראשונים. לדעת הרא"ש (שם סימן כב) יכול בעל השדה לומר לפועל טול עצך ואבניך מאחר שאיני מעוניין בהם עתה. אבל לדעת חלק מהראשונים (מגיד משנה בדעת הרמב"ם, הלכות גזילה פרק י הלכה ה ועוד ראשונים), מכיוון שהשדה עשויה ליטע אינו יכול לומר זאת לפועל. במקרה הנדון, נראה שבעל המכבסה אמנם ירד שלא ברשות שהרי התובע לא היה מעוניין בניקוי כזה שישוב אליו לאחר החתונה, אבל החליפה המלוכלכת ודאי עומדת לניקוי, והרי היא כשדה העשויה ליטע. בנתיבות המשפט (סימן שעה סק"ב) דן במקרה שבו אי אפשר ליטול את תוצרתו של הפועל כגון אדם שצבע בגד של חברו או פועל שקצר תבואה, וכתב שבמקרים אלו גם הרא"ש יודה שבעל הבית צריך לשלם ואין הוא יכול לומר טול עצך ואבניך וכך גם בניקוי החליפה. אמנם דעת החזון אי"ש (בבא בתרא סימן ב סק"ו ד"ה ושבחא) שכאשר אי אפשר להסיר את השבח ובעל הבית אינו מעוניין בו הוא יפטר מתשלומין ע"י שבועת היסת שהוא אכן אינו חפץ בהשבח. לכאורה, מחלוקת זו רלוונטית גם בענייננו. אלא שבענייננו בעל החליפה מסר אותה לניקוי, ולכן הוא בוודאי מעוניין בשבח, וגם לדעת החזון אי"ש הוא יתחייב לשלם למכבסה. לכן נראה שיש חיוב לשלם לבעל המכבסה על ניקוי החליפה כמחיר הממוצע בעיר.

לסיכום:

בעל המכבסה חייב לשלם לתובע את עלות השכירות של חליפת ערב, בתנאי שלא יעלה על פי שניים מסכום עלות הניקוי. התובע חייב לשלם לבעל המכבסה על ניקוי החליפה כמחיר הנמוך בעיר. לאחר שיערוך החיובים וקיצוזם, ישלם המחויב בסכום הגבוה יותר את ההפרש לחברו.